

Sterke doede en zijn zonen

Dursterdam, een klein vissersdorpje onder de rook van Amsterdam, heeft vroeger een helling gehad (zie Tagrijn 1975 no. 1) en werd door de Volendammers voor 1910 druk bezocht. Er werden botters gebouwd, ook voor Volendam. Twee heb ik er kunnen achterhalen, de VD 182, van Sijmen Snoek en de VD 178 van Hein Guyt. Deze laatste botter heb ik nog heel goed gekend, hij was uit de vaart genomen en lag aan het Noorderhavenhoofd aan de wal, daar waar nu de hijskraan is van de jachtwerf van Jaap Zwarthoed. Eens op een avond, het was stormweer uit het Zuiden en dan liep het water weg uit de Zuiderzee, kwam deze botter met z'n stuurboordszijde op de grond te staan en ging daardoor over zij. Hij was zo uitgedroogd, dat hij toen hij scheef ging water maakte. Maar omdat het nacht was zag niemand dit. Toen het water weer terug kwam lekte er tegelijk zoveel water in dat hij niet meer drijven ging maar op de grond bleef staan met als gevolg dat de volgende morgen de VD 178 tot aan de plecht onder water stond. Het koptouw was gebroken en daardoor lag hij vóór wel 3 meter van de wal. Dit was natuurlijk een sensatie voor ons, de jeugd van Volendam. Er lagen in die tijd veel roeiboten in de haven en zo maakten we met een aantal jongens zo'n roeibootje los en gingen daarmee tussen de wal en de botter liggen. En dan maar hobbelen. De deining die wij hiermee veroorzaakten klotste tegen de botter aan en zo imiteerden wij het ondergaan van een schip.

Deze roeiboten hadden buitenboord voor aan de steven een ketting waarmee ze aan de wal werden vastgemaakt. Dit bootje had een hele lange ketting en die hadden wij over de plecht van de gezonken botter gelegd en zo bleef het bootje op de plaats waar wij hem wilden hebben. Er stonden wat jongens aan de wal op de uitkijk of de eigenaar van het bootje soms aankwam, want die mensen vonden het niks leuk als er zo'n stuk of tien jongens in hun bootje aan het hobbelen waren. Plotseling zag een van de jongens de eigenaar aankomen en gaf ons dit te kennen. Er werd toen in paniek de vlucht genomen. Drie van de jongens raakten hierdoor te water en ik was er een van. Ik was kopje onder gegaan en toen ik naar boven kwam, zat ik onder die boot en wat ik ook probeerde er onder vandaan te komen, het lukte mij niet. Toen ik totaal uitgeput was liet ik mij maar zinken en zo voelde ik dat ik op de bodem van de haven kwam te liggen. Het water kolkte mijn maag in en ik zag sterretjes voor m'n ogen. Inmiddels was de eigenaar van het roeibootje, Kesie Kes ter plaatse aangekomen en haalde zijn bootje naar de wal. Hierdoor liep de ketting van de plecht af en viel in de haven juist op mijn borst.

Ik kwam hiervan weer bij bewustzijn, greep de ketting en trok mezelf omhoog en kwam boven water juist op het moment dat Kesie Kes de ketting wilde pakken om binnen te halen. Hij kreeg de schrik van zijn leven maar dat was mijn redding want ik liet gelijk weer los zo uitgeput was ik. Toen ik bij bewustzijn kwam, stonden over mij heen gebogen Albert Tuyp, de vader van dokter Tuyp, Kesie Kes en Piet

Veerman (Piet van "Klasie me kind"). En toen ik weer wat opgeknapt was ging ik naar mijn moeder met een buikje loodzwaar van het water. Ik kreeg droge kleren aan en toen ging mijn moeder met mij wandelen. 'Want', zo zei ze, "dat zoute water moet eerst uit je lichaam voordat je gaat slapen". En een dorst dat ik kreeg met al

De schrijver van dit artikel, Jaap Mol, op 12-jarige leeftijd. Iedere visserszoon had in die tijd zijn eigen bottermodel.

dat water in m'n buik! Ik weet nog goed dat ik af en toe met wat water mijn mond mocht omspoelen, maar drinken beslist niet.

Zoiets vergeet je niet, al word je duizend jaar.

Klaas Kater was de hellingbaas van Dursterdam, een filiaal van de helling van Dirk Kater in Monnickendam welke het hoofdbureau moet zijn geweest. De helling van Marken was ook een filiaal. Maar hoe dan ook, Klaas Kater moet een sterke man zijn geweest en hij maakte daar geen geheim van. Maar in Volendam waren er ook bijzonder sterke mensen. Een ervan is Klaas Zwarthoed (Doede) VD 208 geweest, die werd geboren in 1831. Hij trouwde met Grietje Schokker. Uit dit huwelijk kwamen 5 zoons en 4 dochters voort. De

derde dochter overleed in de eerste levensmaand, maar met een jaar was er weer een dochter Grietje en deze is naar het klooster gegaan. Ze werd geboren in 1869, ging in de verpleging en reisde met een zeilstoomschip naar Curaçao waar zij 64 jaar heeft gewerkt. Daar is zij ook overleden en in al die jaren is zij nooit meer in Volendam geweest. Leuk is wel te vermelden dat er eens een schip is vergaan in de buurt van Curaçao waar ook een Volendammer missionaris op zat. Deze boot moet de "Amersfoort" zijn geweest. De drenkelingen werden op het eiland aangevoerd en wie zal de verbazing van Nico Sombroek kunnen beschrijven toen een mannetje hem aansprak in het Volendamse dialect met de woorden: "Mijn God, Nico, ben jij dat?"

Jan, de oudste van het gezin en Evert, zijn ongekend sterk geweest. Deze Evert was in staat om een stenen pijp met de steel in zijn volle hand en dan met zijn duim de kop boven op z'n hand in te drukken. Toen Evert 20 jaar was geworden is hij van de botter naar een klooster gegaan in Tilburg, liep er tbc op, en stierf daar 3 jaar later aan in 1893 te Volendam.

Klaas Kater, de hellingbaas van Durgerdam had al veel gehoord over de VD 208 maar nog nooit het geluk gehad om met deze mensen kennis te maken omdat ze daar nooit aan de helling kwamen. En toen, zomaar op een dag, zij waren naar de markt geweest aan de stad, zei vader Klaas tegen z'n zoons terwijl zij langs Durgerdam zeilden, "We gaan vandaag hier naar de helling". Klaas jr. heeft mij dit jaren terug verteld. Hij was toen 16 jaar. Hij vertelde dit toen hij in 1938 een etmaal met ons mee is geweest omdat hij nog nooit met de dwarskuil had gevist en het eens mee wilde maken. Hij was toen al twee jaar aan de wal. Maar goed, het was dan in het jaar 1888. Vader Klaas was 57 jaar, Jan 27, Evert 18, Klaas jr. 16 en Jaap 13. Dirk voer nog niet mee, hij was mank en klein van stuk. Met z'n 12 jaar leek hij nog een klein kind.

Klaas Kater had, terwijl zij op Durgerdam aanvoeren, de dag van zijn leven in het vooruitzicht om zijn krachten eens met deze mensen te meten. Toen de botter op de helling stond ging vader Klaas van boord, gaf baas Kater een hand en liep eens om de botter heen om te zien hoe de zaak eruit zag. Ze waren die zondagnacht met de haven uitgaan bij een andere botter achterop gevaren waardoor ze flinke lekkage hadden gekregen in de boeg.

Vader Klaas wees het aan en baas Kater nam een krijtje uit zijn vestzakje en tekende dit aan. "Maar", zo zei hij, "je zou het ook zo kunnen doen". Hij nam een 25 kilo's gewicht dat bij het hellingbed stond aan zijn pink en tekende het nog eens aan en schreef tegelijk z'n eigen naam op de boeg en vroeg aan vader Klaas of hij het ook wilde proberen. "Waarom niet" zei deze, nam het 25 kilo's gewicht aan zijn pink en schreef op de boeg Klaas Zwarthoed maar riep gelijk Jan en Evert. "Jongens", zo zei hij, "Kom eens hier, baas Kater heeft wat voor jullie". Dit omdat Jan en Evert altijd bezig waren met allerhande kunstjes. Maar zelf deed hij ook altijd mee en dit was iets nieuws voor hen. Het moet een gezellige man geweest zijn, deze vader Klaas (Doede). Ik geloof niet dat een van zijn zoons ooit bij een andere

schipper heeft gevaren. Evert die het eerst bij de kop van de botter kwam nam het gewicht aan z'n pink en schreef een serie namen en toen ook Jan. Daar stond Klaas Kater toch wel even van te kijken. "Maar" zo zei hij "gaan jullie eens mee naar de smederij". Daar hing een voorhamer aan de muur die te zwaar was om mee te werken. Hij was tot nu toe de enige geweest die deze hamer met de linker of rechter hand recht voor zich uit kon houden aan de steel. Hij liet zien hoe dit ging en toen waren zij aan de beurt. Het lukte hen alle drie tot grote verbazing van baas Kater.

Maar hij had nog een pijn op z'n boog. Hij maakte de boel ruim bij de smidse en nam toen het aambeeld op zijn onderarmen, zette het op de kant van de smidse en weer terug op zijn plaats. Vader Klaas zei tegen Jan dat hij het nu moest proberen. Jan nam het aambeeld niet op z'n onderarmen maar gewoon in zijn handen en zette het toen midden in het vuur en zei vervolgens tegen baas Kater: "Haal jij het er nu maar weer uit!" Ze gingen toen terug naar de botter en lieten baas Kater in zijn hemd staan.

Die moest toen met man en macht het aambeeld uit het vuur halen voor dat het te warm werd.

Vader Klaas Zwarthoed (Doede) moet toch al ver in de zestig zijn geweest toen hij nog meevoer. Want zo vertelde Klaas jr. mij, eens op een nacht, ze waren met vliegend stormweer op de Zuiderzee, konden zij het niet meer maken van de wind. Ze lagen te steken met een gereefd zeil en het lijzwaard boven water. Dit om het boord boven water te houden want door het zwaard helt de botter nog meer over. Maar toch ging het boord af en toe onder water. Vader Klaas commandeerde vanuit het vooronder: "Jongens, een touw over de giek en dit aan het lijboord vastzetten en de zeilenschoot los laten hangen dan blijft het boord beter boven water. En kijk goed uit of je soms een sterretje ziet door het wolkendek". Dirk, de jongste zoon zag zo af en toe eens een sterretje en gaf dit door aan zijn vader en deze zei: "Jongens dan redden wij het wel want dan gaat de wind iets stillen". Hij kwam er niet voor aan dek, zo oud was hij toen al.

De VD 208 was ondertussen een oude botter geworden en de jongens hadden wel zin om een nieuwe te laten maken maar vader Klaas wou eigenlijk geen afstand doen van deze botter en daardoor hield hij de vooruitgang onbewust tegen. "De Noordzee heeft afgedaan maar op de Zuiderzee kan hij nog wel wat jaartjes mee" zo zei hij. In de 20 of 25 jaar die hij met deze botter had gevaren was er teveel geweest om hem zomaar door Wulmpie Jonk aan stukken te laten zagen en te verbranden onder de taanketel.

Hij had z'n 5 zonen als kind aan boord gebracht en ze waren op deze botter opgegroeid tot grote sterke kerels. Met de zwaarste stormen had hij zich veilig gevoeld aan boord. Om maar eens wat te noemen, het uitschot van 1895 en dat van 1896 toen er twee bidders zijn vergaan, En dan deze nacht die ik zojuist heb beschreven. Hij was er niet eens voor aan dek geweest, zo veilig voelde hij zich. Nee, dit was niet alleen maar de botter meer, maar hij en de botter. Of je nu sprak van Klaas (Doede) of de VD 208, het was precies hetzelfde. Dit was zijn leven geweest en om dat met eigen

ogen in vlammen te zien opgaan onder een taanketel, dat zou echt te veel zijn geweest voor deze oude zeerob, en daar hadden de jongens ook wel begrip voor. Op 13 november 1899 overleed Klaas Zwarthoed in de leeftijd van 68 jaar. Diezelfde winter nog gingen Jan en Klaas jr. op de schaats naar Dirk Kater in Monnickendam en bestelden een nieuwe botter. Dat werd de VD 314 en in de zomer van 1900 zeilden de vier gebroeders Zwarthoed (Doede) uit met deze nieuwe botter. Te weten Jan toen 39 jaar, Klaas jr. 28 jaar, Jacob 25 jaar en Dirk 24 jaar oud. Intussen waren de wonderkuil en de kwakkuil zoveel verbeterd, dat ze met deze twee takken van visserij het jaar rond hun brood verdienden. Bovendien kon het met twee man aan boord gedaan worden en daarom werd 3 jaar later weer een nieuwe botter besteld bij Dirk Kater. Ze vroegen aan hem of hij een beetje haast wilde maken en dat heeft hij nog gedaan ook, want deze botter de VD 336 werd in 6 weken tijds in mekaar gezet. Het is wel de allerslechtste botter geweest die ooit is gemaakt. Met zeilen over bakboord lag hij flink stevig, maar over stuurboord viel hij zo om, zo scheef was hij gebouwd. Het was een botter met een bolle en een platte zijde en hij was zo lek als een nieuwe mand. Klaas jr. en Dirk gingen met deze botter varen voornamelijk omdat zij vrijgezel waren en gebleven zijn en Jan en Jaap waren getrouwd.

Maar, zo vraag ik mij wel eens af, hoe sterk zijn deze twee mensen wel geweest.

Zij visten met de wonderkuil aan een schipper die een vreselijke "ziekte" had, want zo noem ik dit. Als ze een streek hadden gemaakt en hij haalde de kuil binnen zat er nooit wat in! Het was een eet- of bakzootje. Dat was oervervelend, want vis je met andere bidders bij elkaar dan moet je ook evenveel vangen anders is de zaak niet goed.

Ze lagen te vissen en Jan Doede en Jaap Bibber praatten dit met elkaar uit en wonden zich er wat overop. De bidders die bij hun waren haalden de kuil binnen om naar de markt te gaan en gaven 6 tot 8 scheppen in de haring. Dat zagen ze, want ze visten met een aantal spannen dicht bij elkaar. En toen gingen zij de kuil binnenhalen. In dit geval visten zij zo, dat Jan Doede de kuil binnen moest halen. En terwijl zij bezig waren zei Jan tegen Jaap: "Wat er in zit trekken we over". Het "overtrekkie" was het laatste restje in het aatje, met haringvissen zo ongeveer 2 tal. Een tal haring is 200 haringen. Het aatje kwam aan boord en wat erin zat trokken zij over een kliekie en hun maat die dit zag zei: "Dat valt toch stijf tegen met ons". Maar Jan en Jaap zeiden niets. Toen zij aan de markt kwamen losten zij 16 tal haring, dat is dan 3200 haringen en dat was aan visgewicht, schrik niet, ruim 360 kilo aan haring en bij vis, wat deze mensen zonder takel of val met hun handen zo binnenboord haalden. En dat moest dan met "1, 2, 3, gelijk" anders lukte dat niet. Hoeveel water daarbij in heeft gezeten is niet na te gaan maar die andere schipper was hierdoor wel van zijn ziekte genezen.

In de winter van 1905 kreeg Dirk een ongeluk aan boord. Ze waren bezig in de nacht de haven uit te varen en Dirk die altijd op de plecht was had de haak gebruikt met het afzetten van de botter en moest toen om de een of andere reden achter bij Klaas zijn. Hij had in de haast de haak met de pikhaak

naar achter over de waterbalk gelegd wat levensgevaarlijk is. En dat blijkt wel uit het volgende. Toen hij weer de plecht op zou gaan liep hij met zijn oog in de pikhaak en door dit ongeluk is Dirk een jaar aan de wal geweest. Eerst zou hij zijn oog kunnen behouden maar later heeft hij het toch moeten missen omdat aan de punt van de pikhaak modder had gezeten en het oog daardoor ging zweren. Dirk werd 's morgens naar een ziekenhuis gebracht en de dokter voorspelde dat het wel geruime tijd zou kunnen duren voor hij weer in staat zou zijn om mee te varen. En zo zaten zij toen om een mannetje (knecht) verlegen. Jaap Schilder (van de Bibber) zat in maart 1896 in "dienst" en liep hierdoor de ramp met dat uitschot uit Noordwest mis (zie Tagrijn 1975 no. 1). Maar toen hij uit dienst kwam werd hij aangezocht om als zetschipper te gaan varen op de VD 288, de botter van Klaas Mol (Kompik). Deze botter was immers met dat noodweer op het strand van Terschelling aangespoeld. Toen de botter weer van het strand was gehaald is hij in Huizen in het Gooi weer helemaal opgeknapt, en zo kwam Jaap Schilder dan als zetschipper op de VD 288 te varen. De jongste zoon van Kompik, Sijmen, was toen 12 jaar oud. Hij was klein van stuk, wat zijn geluk is geweest want daardoor was hij nog niet aan boord toen zijn vader verging. Later groeide hij op tot een man van normale grootte. Maar nu, 9 jaar later, was Sijmen 21 jaar en wou graag als schipper varen maar dan moest zijn leermeester van boord. Jaap Schilder zag dit natuurlijk heel goed in, maar hoe moest hij aan een andere goede betrekking komen. En door het hierboven genoemd ongeval, met Dirk Doede had hij nu mooi de gelegenheid om over te stappen, wat hij dan ook deed. De VD 288 was ondertussen al flink wat jaren oud geworden en dat zelfde jaar nog, 1905 werd er voor Sijmen van de Kompik een nieuwe botter besteld, de VD 342. Deze botter is in Hasselt gemaakt en is de enige botter die voor Volendam in Overijssel, is gebouwd. Het was een mooi schip, daar niet van. Maar toch, voor Volendammer begrippen geen echte kwak. Hij was echt "die kant" (Overijssel) uit gemaakt, dat zag je zo aan de buitenkant. Maar ik geloof zeker, dat als bij deze botter de inhoud van de ruimen groter zou zijn geweest waardoor hij dieper in het water had gelegen, hij een van de beste zeilers zou zijn geweest van de vloot.

En zoals ik al vertelde, Jan en Jaap Doede voeren op 'de VD 314 maar dat klopte niet zo erg met die twee. Niet dat ze ruzie maakten, maar de verhouding was toch altijd enigszins gespannen. Klaas had in de 33 jaar van zijn leven nog nooit anders dan met z'n broers gevaren. Nooit met een "vreemde", zo noemde men dat. En Jaap Doede wou wel eens wat anders en zo werd dan besloten dat Jaap en Klaas Doede op de VD 336 zouden gaan varen, en Jaap Schilder (Bibber) en Jan Doede op de VD 314.

"Het is voor mij de gezelligste tijd van mijn leven geweest" zo vertelde hij mij. Maar dat is ook niet te verwonderen, het waren twee grote sterke mensen.

Zo vinggen ze in de kwakkuil een grote steen en haalden deze binnenboord, ze waren nou toch bezig. Ze legden hem toen maar op het achterraum neer daar hadden zij er de minste last van. Toen ze in de haven gekomen waren vroegen zij aan deze en gene om te helpen de steen in de glooiing van de

dijk te gooien, maar iedereen paste daarvoor. Want, zo zei men, als je hem laat vallen gaat hij door de deken en het vlak. Toen pas zagen ze wat ze hadden gedaan en zijn toen naar de helling van Piet Spaander gegaan en die heeft de steen nadat hij een stelling had gemaakt van boord gehaald.

Toen Dirk Doede van zijn verwonding was hersteld stapte hij weer aan boord van de VD 336. Eerst voeren zij nog een aantal weken met 3 man aan boord maar toen in het voorjaar van 1906 kon Jaap Schilder Bibber zijn pakkie eruit halen (werd hij ontslagen) en Jaap Doede ging weer terug naar zijn broer op de VD 314.

Er lag in de haven een botter te koop, de VD 212. Jaap Schilder Bibber trok de stoute schoenen aan en kocht deze botter en dat ging goed. Zo goed zelfs dat hij in het vroege voorjaar van 1908 een nieuwe botter bestelde bij Dirk Kater, de VD 384. En in september van dat jaar voer hij daar mee uit en de VD 212 werd aan zijn broer Sijmen over gedaan. Toen zijn oudste zoon werd geboren, in oktober van het jaar 1908, kwamen zij in de haven met een botter vol ijs. Zo vroeg vroor het dat najaar al.

Jaap Schilder (van de Bibber), 8-10-1876 tot 19-2-1974, bijna een eeuw oud, kwam uit een wereld die eigenlijk God weet hoe lang stil heeft gestaan. Jaap was nog maar 6 jaar en 5 maanden toen zijn moeder hem vertelde dat er 8 Urker botters waren vergaan en 28 mensen verdrongen benoorden Enkhuizen tussen de Munnikplaat en Staveren, het water waar wij straks met onze pleziervaarttuigjes moeten gaan varen als de Markerwaard er niet meer is. In de oude boeken staat het in deze vorm opgeschreven: Op dinsdag 6 maart 1883 vergaan er bij een plotseling opkomend noodweer 8 Urker schepen en komen er 28 Urkers om in de golven.

Hij werd geboren in een tijd van de gevreesde volksziektes zoals de pest, pokken, cholera, thyfus, kinder- en kraam-

vrouwensterfte en ongekende armoede alom in de wereld. Toen Jaap nog geen 11 jaar was werd hij door zijn moeder aan boord gebracht bij Thomas Mol, VD 319 als "prikkebijter" voor de herfststeelt. Dan werd er gevestig met de beug tot Kerstmis bij Terschelling op kabeljauw en gul. Prikken, dat zijn zuigaaltjes en die werden door die kinderen aan mootjes gebeten en die mootjes dienden als aas voor de beug. Vandaar de naam prikkebijter. Ja beste lezer U las het goed. Niet gesneden met een mes maar met de tanden in stukjes gebeten. Waarom, ik weet het niet. Hij voer zijn eerste jaar alleen mee voor de kost, het tweede jaar voor 25 cent in de week, het derde jaar voor 50 cent in de week. Heeft voordat hij in "dienst" ging de dood menige keren recht in de ogen gezien. Botters zien vergaan en vele vissers met eigen ogen zien verdrinken. Maakte mee dat Volendam z'n eerste dokter kreeg nadat er vanuit de Zee-assurantie "de Beurs" eerst een woning was gebouwd die aan alle eisen van die tijd voldeed voor een dokter en zag het dorp zo ver uitgroeien dat er nu 4 doktoren zijn. Heeft meegedaan aan de strijd om de Gemeente-visafslag, die bleek te zijn van een aantal ambtenaren uit Edam, weg te drukken en een Coöperatieve visafslag op te richten wat hun is gelukt onder aanvoering van Jaap Zwarthoed (Doede VD 14), al eerder genoemd in dit verhaal. Overleefde twee wereldoorlogen en de dood van Volendam toen de Afsluitdijk werd dichtgemaakt in 1932 en de noodkreet de wereld inging "Red Volendam". Maar Volendam is niet dood gegaan maar leeft meer dan ooit en dat heeft deze Jaap Schilder met eigen ogen mogen zien en beleven. Het is een gezegende man geweest, 97 jaar oud en nog niet voldaan. Hij schrok ervan toen de priester hem vertelde dat hij bediend moest worden, en dat is eigenlijk niet te verwonderen want hij was kerngezond en goed bij zijn verstand. In tijd van 6 weken ging hij van ons heen, een man van wie wij nog zoveel te weten hadden kunnen komen over het leven toen in Volendam.